

Slučajne napake ali ovire bode takov človek sam popravil ter neprestrašeno korakal po pravi poti. Sam svoje napake odstranjujoč deloval bode na omiki vsega národa, kajti vse globočje napake v življenji kakega národa ali kake države moremo bistveno razlagati z večjimi nedostatki v vzgoji mladine. Národ z dobrimi ali vzglednimi vzgojnimi napravami ne bode tožil o slabem nraštvenem stanju, če le vnanji vplivi ne bodo preprečili njegove vzgojujoče skrbi, kar se pa tako rado pripeti. Z dobro urejenim šolstvom povečalo se bode upanje na boljšo prihodnost. A ljudska šola človeka k boljši prihodnosti in k tej nraštvenosti le pomaga; sama za-se še ne more popolnem rešiti vse vzgojne naloge. Svoje delo deli z obitelji, cerkvijo, državo, z javnim življenjem, z zasebnimi in javnimi dobrodelnimi zavodi, z umetnostimi, z načinom národnih svečanosti in z mnogimi drugimi več ali manj individualnimi slučajnimi vplivi, kateri skupno delujejo na vzgojenca. Vsi ti činitelji se morajo zavedati svojega pedagoškega poklica, ako hočemo, da se bode národ duševno okrepčal in da bode nraštveno napredoval.

Fr. Gabršček.

Odlomki iz vzgojeslovja.

Spisal dr. Fr. Kos.

(Dalje in konec.)

Domišljija.

Ako hočemo reproducirati množico otemnelih predstav kako dobe, zgodi se dostikrat, da izostanejo nekatere predstave, katere smo takrat imeli; namesto teh pa obnovimo marsikatero predstavo iz prejšnje ali pa poznejše dóbe. Posamezni deli skupnih predstav in pa vrst iz raznih dób se med seboj pomešajo tako, da reprodukcijo ne moremo zvati povrnitev starih predstav kake dóbe, in nam se zdi, da smo z reproduciranjem raznovrstnih predstav iz raznih časov ustvarili nekaj popolnoma novega. Tù imamo tedaj opraviti z reprodukcijo, ki pa ni nepremenjena, kakor pri spominu, temuč premenjena. Zmožnost premenjene reprodukcije se zove **domišljija** ali fantazija.

Predstave se premenjujejo po odločevanju (abstrakciji), dodavanju (determinaciji) in sestavljanju (kombinaciji). Po tem takem razločujemo odločujočo, dodavajočo in sestavljajočo domišljijo.

Domišljija je odločujoča, ako odstrani od skupne predstave nekatere posamezne dele, ali pa, ako prestavi predmete, kateri so povzročili dotične predstave, na drugi kraj ali pa v drugo dóbo. S pomočjo odločujoče domišljije si snujemo pojme. Od mnogih istovrstnih nazorov in predstav odloči fantazija vse to, kar se nahaja samo pri posameznih predmetih. Nazadnje ostane samo to, kar je skupno vsem predmetom iste vrste. N. pr. Najprej imam pred seboj jednakokraki trikotnik, potem pravokotni trikotnik, nato pa enakostrani trikotnik. Vsem trem trikotnikom je skupno, da so geometrijski liki, ki imajo po tri kote in po tri stranice.

Domišljija je dodavajoča, ako pridene kaki predstavi nekatere nove dele. N. pr. Ako si mislimo človeka s perutnicami. Národne pravljice poznajo orjake in orjaške deklice.

Domišljija je sestavljajoča, ako napravi iz delov raznih skupnih predstav novo predstavo. N. pr. Romanopisec zajemlje gradivo za svoj roman deloma iz lastnih izkušenj in dogodkov, deloma iz pripovedovanja drugih oseb, deloma pa iz knjig.

Domišljija ne more ustvariti (iz nič storiti) nikakoršne stvarine. Vse njeno delovanje obstoji v tem, da napravlja nove sestave iz gradiva, katero je nastalo iz raznih čutnih zaznavanj. Fantazija more porabiti le to, kar dobiva človek po svojih čutilih. Od rojstva

slepi človek ne more s svojo domišljijo napraviti iz barv nobenega utvora, ravno tako ne od rojstva gluhi iz glasov. Ustvarjati more fantazija le v formalnem (oblikovnem) oziru. Njena glavna lastnost je **izvirnost**, katera obstoji v tem, da napravi iz obstoječega gradiva popolnoma nove sestave. Vsi napevi so sestavljeni iz nekaterih glasov, vse knjige iz raznovrstnih črk in vse slikarije iz raznih barv. Pri vsem tem, da je že toliko izvirnih napevov, literarnih izdelkov in slik, ustvari se še zmirom lahko na tem polji s pomočjo fantazije mnogo izvirnega.

Domišljija spremlja človeka od prve mladosti, ko pride k zavesti, pa do njegove smrti. Pri otroških igrah lahko opazujemo, da ima otrok palico za konja, kateremu je treba dati včasih krme, včasih ga pa more s šibo natepsti, da bi bolj tekel. Mala deklica pestuje punčičo ter se ž njo pogovarja, nekaj časa jo hvali, potem pa kara, kmalu jo oblači, kmalu zopet devlje spat. Otroška domišljija nareja iz mrtvih stvari živeče živali in ljudi. — Kako delujoča je domišljija na vse strani, razvidimo, ako pomislimo, da so sanje, pravljice, mitologija, uzori (ideali), skorej vsi umotvori, vesele in nevesele podobe o prihodnosti več ali manj utvori fantazije.

Domišljija je jako važna za duševni razvoj vsakega človeka. Podučevanje mladine bilo bi brezuspešno, ako bi učitelju ne pomagala živa domišljija njegovih učencev. Učitelj opiše tuje in oddaljene predmete samo z besedami, učenci pa si napravijo o njih s pomočjo svoje domišljije tako jasne predstave, kakor da bi imeli dotične predmete pred očmi. Tako dobiva šolska mladina jasne pojme o tujih deželah in tamošnjih ljudeh; s pomočjo domišljije predstavlja si pretekle dogodbe in temno prihodnost. Brez domišljije znali bi samo to, kar bi sami izkusili, ter bi ne razumeli tega, kar bi nam povedali drugi.

Domišljija ni pri vseh ljudeh v jednaki meri razvita. Vzgoja in pa vnanji vplivi, kakor podnebje, hrana, tovaršija itd. povzročujejo dostikrat, da postane domišljija živa, močna in ognjena, ali pa bolna, slaba in mlačna.

Med domišljijo in drugimi duševnimi močmi se mora nahajati pravo razmerje. Domišljija je lahko človeku škodljiva, posebno ako se odtegne oblasti pameti. Bolna ali pa razuzdana domišljija moti mirno mišljenje, vnema divje strasti, ki pahnejo človeka v pogubo, nesrečo mu riše večjo, kot je v resnici, ter ga sili v obupno brezdnost. Nasprotno pa nam pravomerno razvita domišljija lepša prihodnost s krasnimi slikami, daje nam upanje do boljših časov, vnema nas k delu, s katerim bi si olajšali bodoče življenje, kaže nam uzore, katere bi radi dosegli ter nas navdušuje za lepo, dobro in pravo.

Vzgojitelj naj torej skrbi, da se pravilno in redno razvije domišljija njegovega gojenca. Da se pa to doseže, prisvojiti si mora gojenec dovolj gradiva za domišljijino delovanje. Najbolje je, ako dobiva gradivo z neposrednim nazorom, to je, da ima pred seboj predmete, s katerimi se hoče seznaniti. Preiskuje naj jih vsestransko, loči od njih bistvene dele od slučajnih ter se vtisne v dušo o vsakem predmetu istinito predstavo in jasen pojem. — V prirodi nahajamo na tisoče raznih stvari, katere lahko neposredno opazujemo in pretresujemo.

Ko si je gojenec pridobil z neposrednim nazorom precejšnje število jasnih pojmov, začne naj vekšati svoje znanje tudi s pomočjo posrednega nazora. Ker mu namreč ni mogoče, da bi dobil sleherni predmet v svoje roke in v svojo bližino, mora si pomagati s podobami in modeli. Najprej naj se mu pokažejo podobe in modeli znanih predmetov, od teh naj se pa preide k podobam in modelom nezanih objektov. Ker so pa podobe in modeli le senca pravih predmetov ter nam kažejo le nekatere njih posebnosti, drugih pa ne, dostaviti mora to, kar manjka, domišljija ter si narejati predstave o pred-

metih, kakoršni so v resnici. — Delovanje domišljije se posebno vzbuja pri pogledu lepih slik in kipov. Zato je dobro, dajati mladini priložnost, da lahko opazuje take umetniške izdelke; treba jo je torej včasih peljati v muzeje, v galerije slik, na razstave itd. Vender se mora pri razkazovanju slik in kipov postopati previdno, ker ni vse za njo, kar se javno razpostavlja.

Ko si je gojenec nabral z neposrednim in posrednim nazorom precej velik zaklad predstav in pojmov, spoznal njih dele in znake ter zvedel, kako se smejo predstave vezati in kako ne, more se nazorni poduk polagoma nadomestiti z opisovanjem in pripovedovanjem. Tù se pokaže delovanje sestavljajoče domišljije v mnogo večji meri, kakor pri nazornem poduku. Opisovanje in pripovedovanje mora biti jasno, živo in razumljivo. Semtertje naj se učitelj poslužuje primer, s katerimi opozoruje učenca na jednake predstave, katere so mu užé znane.

Ravno tako, kakor s pripovedovanjem, vzbuja in razvija se domišljija tudi s čitanjem. Pri tem je treba paziti, da čita mladina primerne spise, h katerim se smejo prištevati pravljice, legende, basni, zgodbe svetega pisma, povesti itd. Vender je napačno, ako se mladini pripovedujejo ali pa čitati dajejo pravljice in pripovedke, v katerih se opisujejo grozni dogodki, strahovi, pošasti in zli duhovi. Varovati jo je treba pred takimi spisi, ki bi mogli dražiti njeno domišljijo in jo zapeljati k sanjarstvu. K takim spisom spadajo med drugim tudi marsikateri romani.

Knjiga Slovénka

XIX. veku.

Vže l. 1867 dne 19. dec. v IX seji nasvetuje književni odsek, naj si odbor pridobi poleg V. Vodnikovih tudi pesmi J. Vesela Koseskega, da jih na svetlo spravi Matica Slovenska; vso to reč pa naj s pesnikom samim vravná dr. J. Bleiweis. To se srečno pospeši, in 16. okt. 1868 je odbor dostojno poprosil pesnika, in ta mu pošlje polovico svojih spisov 7. jul. 1869 s pismom, v katerem pravi na pr.:

„Ne zamerite mi, slavniga društva prečastiti gospodje, de Vam tako pozdno odgovorim na pismo Vaše prijazno 16. okt. 1868. l. — Duh je sicer voljan, al meso sedemdesetletniga pesnika v Terstu je, žalibog! jako oslabelo. Telesnim slabostim pridružuje se v duhu plahota, pred tako častito gospodo stopiti s praznimi rokami. Tudi sedaj ne pošiljam mnogo, al „nekaj maliga vondar le“, obetam pa v prihodni čas še marsikaj Vam poslati, „ako Bog dá i sreča junačka“. Pred vsem mi dovolite, da se deržím starih oblik; rajši omolknem, nego se poprimem novih. „Vse naj tedaj ob starim ostane, tako kakor sim pisal“. — Morde bi boljše bilo, z izdavo perve pošiljatve čakati druge, kajti obe daste še le vidno knjigo, tode to prepušam častitimu društvu. Vprašali ste me, koliko nagrade zahtevam za svoje dela. De se izognem vsakimu takimu vprašanju, odgovarjam, de nič ne želim, še manj pa kaj zahtevam, ampak plačilo moje je, kar pové vélikí pesnik z besedami:

„Ich singe, wie der Vogel singt,
Der in den Zweigen wohnt,
Das Lied, das aus der Kehle dringt,
Ist das, was mich belohnt.“

Kar bi rad imel, to sta dva ali 3 iztisi izišle knjige, zraven tega pa in to v prvi versti blagovoljnost drage Slovenije, ktero vedno nespremenjeno ljubim ves čas svojiga življenja (Novic. 1869 str. 290).“